

Кантор Н.Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України та правознавства

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

УДК 342.92

DOI 10.32782/2663-5666.2023.2.5

ВЛАСТИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМУ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Вступ. Вирішення таких питань цілепокладання адміністративних норм, як орієнтованість суб'єкта нормотворчої діяльності на соціальні цінності, обумовлюється об'єктивною оцінкою ролі соціальних цінностей у житті нашого суспільства, що значною мірою залежить від чіткого формулювання їх властивостей.

В науковій літературі можна зустріти безліч думок стосовно позитивного впливу соціальних цінностей на процес цілепокладання норм права в загалі та норм адміністративного права зокрема. Втім, окремі властивості, які притаманні соціальним цінностям, мають шкідливий ефект та ускладнюють розробку і впровадження адміністративних норм, які б відповідали всім сучасним викликам українського суспільства.

Отже, в сучасних умовах державотворення особливої актуальності набувають дослідження, зосереджені на виявленні тих властивостей соціальних цінностей, що негативно позначаються як на самому процесі цілепокладання адміністративних норм, так і на ефективності адміністративно-правового регулювання суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Властивості, що притаманні соціальним цінностям, детально досліджувалися як представниками філософії, філософії права і теорії права, так і представниками науки адміністративного права. Ця проблематика розкривалася в працях таких вчених, як: О. Бандура, Я. Громовий, М. Кельман, І. Кравцов, Т. Михайліна, Р. Рябовол, О. Тарабукін, Ю. Шайгородський, В. Шубін та багато інших. Втім, соціальні цінності неоднорідні і різноманітні, а також кожна соціальна група чи окремих індивід, в залежності від їхніх потреб і пріоритетів, може мати власну шкалу цінностей. На жаль, суперечності соціальних цінностей, що виникають у ході цілепокладання норм адміністративного права, належним чином не досліджувались в науці адміністративного права.

Мета статті – на підставі аналізу наукових джерел здійснити аналіз властивостей соціальних цінностей, які перешкоджають реалізації механізму цілепокладання норм адміністративного права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для розкриття шкідливих для цілепокладання норм адміністративного права властивостей соціальних цінностей, необхідно звернути увагу на наступні важливі аспекти проблеми.

1. *Соціальні цінності створюються людьми в межах суспільства.* І дійсно, ідеї, правила релігійного культу, політичні цінності та багато іншого є продуктами людської свідомості, людської думки, що підживлюється різноманітними потребами. В соціальних цінностях яскраво проявляється зв'язок суспільства і окремого індивіда, адже, з одного боку, соціальні цінності є інструментами суспільства, за допомогою яких відбувається об'єднання устремлінь і зусиль багатьох різних людей (нерідко переважної більшості суспільства), а з іншого, соціальні цінності орієнтують індивіда, допомагають йому визначитись із своїм світоглядом і своєю життєвою позицією. У цьому сенсі соціальні цінності забезпечують функціонування суспільства.

2. *Цінності, які існують у конкретному суспільстві, є суперечливими* (зокрема, цінності молодого і старого покоління, які живуть в одному і тому ж проміжку часу, не співпадає). Слушно стосовно цього зазначає О.О. Бандура: «В аксіологічному відношенні суспільне життя – це світ цінностей, у якому існує величезна кількість різного роду суперечностей. Цивілізований підхід полягає в тому, щоб при їх розв'язанні використовувати тільки методи права, яке спирається на загальнолюдські цінності» [1, с. 157]. Тобто виникає цікава проблема сучасних цивілізованих суспільств, яка вже набула свого прояву в українському суспільстві і яку можна висловити наступною тезою: «Держава і пра-

во при забезпеченні інформаційного розвитку суспільства орієнтується на цінності молодого покоління і іноді ігнорує цінності покоління, яке складається із осіб похилого віку (більше 65 років)». Звідси примусове переведення всіх без виключення на обслуговування в цифровому, електронному режимі. З кожним століттям ці протиріччя цінностей між поколіннями будуть все більше і більше загострюватись. Рано чи пізно виникне необхідність зробити вибір:

- або держава та право орієнтується на цінності та задовольняє потреби і інтереси громадян всіх без виключення поколінь (що, з точки зору, справедливості, буде правильним);

- або держава та право орієнтується на цінності та задовольняє потреби і інтереси громадян найбільш прогресивного чи працездатного покоління (що є правильним з цивілізаційної точки зору, адже цикл – «держава народжується» - «держава прогресує» - «держава поступово деградує» - «держава вмирає чи перероджується в нову формацію» – є незмінним для всіх держав).

Цей вибір достатньо складний для кожної держави, адже, в першому випадку, справедливість у суспільстві буде досягатись за рахунок зниження темпів розвитку держави, а, у другому, темпи постійного прогресу держави будуть підтримуватись за рахунок нехтування принципом справедливості для всіх членів суспільства. Для цивілізованих країн зберегти баланс між першим та другим варіантами з кожним десятиліттям стає все важче і важче.

Слушні думки стосовно цього висловлює Ю. Шайгородський, який зазначає: «Хворобливий, часто суперечливий процес докорінної переоцінки всієї сукупності цінностей зумовлює труднощі адаптації особистості до вимог сучасності. Відбувається складний процес переоцінки особистістю структури цінностей, їх змісту» [2, с. 219-220]. Від себе хочемо лише додати, що переоцінка окремим індивідом всієї сукупності соціальних цінностей відбувається постійно, а тому у будь-якому суспільстві завжди будуть існувати певні суперечності щодо сприйняття соціальних цінностей різними представниками соціуму (представники атеїзму та прихожани православної церкви, представники національних традицій та прибічники розширення глобалізаційних процесів в Україні, тощо). Людина на протязі свого життя може неодноразово змінити не тільки свою індивідуальну шкалу цінностей, а й змінити своє відношення (свою оцінку) до шкали соціальних

цінностей. Отже, соціальні цінності є суперечливими (це невід’ємна їх ознака), а тому проблемами з їх оцінкою та використанням на практиці (в якості орієнтирів майбутньої діяльності) виникають не тільки у окремого індивіда, а й у держави.

Наступна цікава філософська проблема полягає у тому, що більшість моральних та релігійних цінностей існує вже не перше століття. Виходить, що існуюче покоління користується цими цінностями (споживає їх користь), але їх не створювало. Постає логічний висновок, що сучасні покоління не створювали більшість соціальних цінностей, а тому і сучасне суспільство не є джерелом їх формування. Втім цей висновок не є вірним. Сучасні покоління, перш ніж споживати користь від створених століття назад соціальних цінностей, по-перше, оцінюють ці цінності з точки зору відповідності сучасним реаліям, по-друге, залишають за собою вибір використовувати у своєму повсякденному житті і надалі ці цінності чи ні, по-третє, у зв’язку з тим, що потреби людей та шляхи і способи їх задоволення постійно змінюються із покоління в покоління, кожне покоління та й в цілому суспільство робить свій внесок у оновлення шкали суспільних цінностей (наприклад, шляхом надання статусу соціальної цінності предметам та ідеям, що у минулому такими не були). Зокрема, Ю. Шайгородський стосовно цього зазначає, що покоління, які вступають у життя, застають певну ціннісну реальність, що створювалася попередніми поколіннями, втім індивід не народжується з готовими ціннісними уявленнями, він напрацьовує їх у продовж всього свого життя [2, с. 226].

До того ж, в повсякденному житті окремі предмети матеріального світу можуть ставати цінностями для більшої частини суспільства, окремої групи людей та окремого індивіда, тоді як для іншої частини людей вони є звичайними речами побуту. Тому цінність це не властивість будь-якої речі, а її сутність та умова повноцінного буття. Наявність у суспільстві великої кількості потреб і цілей створює умови для існування немалої кількості *людських оцінок* – те, що для однієї людини має пріоритетну цінність, для іншої є звичайною річчю чи благом, які не заслуговують на увагу. Таким чином переходимо до наступної особливості соціальних цінностей.

3. *Соціальна цінність будь-якої ідеї чи предмету матеріального світу визначається оцінкою, яку виносить на їх адресу індивід, соціальна група, суспільство загалом.* Сама ж оцінка

обумовлена користю, яку надають чи здатні надати ідеї або предмети матеріального світу, та залежить від наступних критеріїв:

- наскільки ідея чи предмет впливають на функціонування окремого індивіда;

- наскільки ідея чи предмет впливають на функціонування суспільства загалом.

Наприклад, ідея розбудови інформаційної держави повністю відповідає вище названим вимогам українського суспільства: а) вона несе в собі велику користь для суспільства, особливо у відносинах приватної особи із державою; б) позитивно відображається на функціонуванні окремого індивіда (наприклад, електронні послуги позитивно сприймаються громадянами України); в) Україна поступово формує «інформаційне суспільство», адже інформаційні технології використовуються в сфері освіти, охорони здоров'я, економіці, політиці і ін.

Ю. Шайгородський описує механізм оцінювання ідей чи предметів матеріального світу наступним чином. Спочатку людина (група людей чи більша частина суспільства) із усього різноманіття ідей чи предметів, що її оточують в повсякденному житті, обирає те, що має для неї певну цінність, тобто наповнює життя сенсом і задовольняє її потреби та інтереси. Під час задоволення своїх потреб чи інтересів людина ідеї чи предмети матеріального світу, які приймають участь у цьому процесі, відносить або до групи важливого, потрібного та корисного, або ж до групи – шкідливого, некорисного та непотрібного. Власне таким чином і відбувається оцінка цінності того чи іншого предмету чи певної ідеї [2, с. 223].

Втім соціальне життя різноманітне, а тому можливі випадки, коли відсутній зв'язок між, наприклад, властивостями предмету матеріального світу і цінністю, що приписується йому. Зокрема, ідол, як об'єкт безрозсудливого (сліпого) поклоніння [3, с. 354], є святою річчю, а святість є найвищою цінністю, яку тільки знають люди. Втім, за своїми властивостями ідол – це або шматок дерева чи каменю, які самі по собі не мають цінності.

У зв'язку з цим, виникає наступна філософська дилема. Якщо соціальна цінність не міститься в предметах матеріального світу і не витікає із практично-прикладної реальності, то чи не означає це, що її підживлює не практичний досвід і не рецептори нашого сприйняття світу, а щось інше?

Людина, як свідомо істота, здатна висувати ідеали, які не тільки не основані на прак-

тичному досвіді, а й ігнорують його. Власне по відношенню до ідеалів окремих індивід чи суспільство загалом оцінюють цінність ідеї чи предмету матеріального світу. При цьому, якщо одна людина здатна висувати ідеали, то інша людина (група людей) сприйнятлива до ідеалів. Обумовлено це тим, що людина істота соціальна, а тому не тільки вона впливає на суспільство своїми ідеями чи вчинками, а й суспільство підштовхує, а в окремих випадках, зобов'язує особу дотримуватись певних ідеалів чи прагнути до них. Таким чином, в суспільстві створюється механізм, при якому у окремого індивіда завжди є можливість «піднятися над самим собою», особливо коли шкала цінностей такого індивіду суттєво відрізняється від шкали загальносоціальних цінностей. До того ж суспільство дає не тільки можливість особі «піднятися над самим собою», а й забезпечує її необхідними для цього засобами.

Саме ж суспільство не може існувати без ідеалів. При цьому, суспільні ідеали проявляють себе не тільки в ідеальному світі (як певні абстракції), а й в реальному світі (мотивують індивідів на вчинення певних дій і вчинків). Втім, коли необхідно підкреслити особливості співвідношення цінностей та цілі, то цінності на фоні (по відношенню до) цілей завжди виступають абстракціями, адже вони сприяють конкретизації цілі та в наступному орієнтують суб'єкта на вибір конкретних дій чи вчинків.

Власне тому в науковій літературі точаться дискусії щодо об'єктивності, суб'єктивності, суб'єктивно-об'єктивності цінностей. Зокрема, Ю. Шайгородський вважає, що суспільні цінності можна поділити на дві групи (щоправда не називає критерій своєї класифікації) – об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних цінностей вчений відносить суспільні відносини, матеріальні предмети, природні явища, а до суб'єктивних – орієнтації, оцінки, ідеали, настанови [2, с. 222]. Подібну проблему у аксіології права виділяє і Т. Михайліна, щоправда лише стосовно правових цінностей [4, с.119].

Наша позиція полягає в наступному. Соціальна цінність поєднує в собі і об'єктивні, і суб'єктивні ознаки, що дозволяє говорити про неї як про суб'єктивно-об'єктивне явище:

- а) більшість загальносоціальних цінностей не піддаються сумніву і є еталонними для людей – добро, справедливість, дружба і ін. Ними керується у своєму повсякденному житті більшість людей. Отже, об'єктивність цих цінностей полягає в тому, що окрема людина бачити

в них не те, що хочеться окремо їй у відповідності до її суб'єктивних уподобань, а обов'язкове правило, яким слід керуватися в своєму житті (об'єктивна ознака);

б) велика частина ідей та предметів матеріального світу набувають статусу соціальної цінності лише після їх оцінки з боку індивіда, соціальної групи чи суспільства загалом (суб'єктивна ознака);

в) соціальні цінності є віддзеркаленням свідомості людей (суб'єктивна ознака).

Отже, соціальні цінності здатні емоційно налаштовувати людей і спрямовувати їхню поведінку. Вони є мірилом, за допомогою якого індивід може оцінювати значення тієї чи іншої соціальної дії чи поведінки, а також їхні позитивні чи негативні наслідки.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

З'ясовано, що соціальні цінності є суперечливими (це невід'ємна їх ознака), а тому проблеми з їх оцінкою та використанням на практиці (в якості орієнтирів майбутньої діяльності) виникають не тільки у окремого індивіда, а й у суб'єкта нормотворчої діяльності, який розробляє норми адміністративного права.

Доведено, що соціальна цінність має суб'єктивно-об'єктивну природу: а) більшість загальносоціальних цінностей не піддаються сумніву і є еталонними для людей, в тому числі і для суб'єкта нормотворчої діяльності (об'єктивна ознака); б) велика частина ідей та предметів матеріального світу набувають статусу со-

ціальної цінності лише після їх оцінки з боку індивіда, соціальної групи чи суспільства загалом (суб'єктивна ознака); в) соціальні цінності є віддзеркаленням свідомості людей (суб'єктивна ознака).

Суперечливість соціальних цінностей та той факт, що вони є результатом оцінки ідей та предметів матеріального світу українським суспільством, можуть негативно позначатись на процесі цілепокладання норм адміністративного права, особливо, коли в суспільстві існує дисбаланс, по-перше, між шкалою соціальних цінностей, які пропонує своєму суспільству держава, та шкалою цінностей безпосередньо українського суспільства, по-друге, між шкалами цінностей великих соціальних груп в Україні. Тому одне із основних завдань нашої країни це збереження балансу як у першому, так і в другому випадках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві : дис. ... докт. юрид наук: спец. 12.00.12; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2003. 360 с.
2. Шайгородський Ю. Цінності як детермінанти суспільного розвитку. Сайт Core.ac.uk. С. 219-228. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310638.pdf>
3. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 00 слів / За заг. ред. проф. В.В. Дубічинського. Х.: ВД «ШКОЛА», 2006. 1008 с.
4. Михайліна Т. Ціннісноорієнтований концепт правосвідомості. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 1. С. 119-123.

Кантор Н.Ю. ВЛАСТИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕШКОДЖАЮТЬ РЕАЛІЗАЦІЮ МЕХАНІЗМУ ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

В статті було здійснено аналіз властивості соціальних цінностей, які перешкоджають реалізації механізму цілепокладання норм адміністративного права. Встановлено, що в науковій літературі можна зустріти безліч думок стосовно позитивного впливу соціальних цінностей на процес цілепокладання норм права в загалі та норм адміністративного права зокрема. Втім, окремі властивості, які притаманні соціальним цінностям, мають шкідливий ефект та ускладнюють розробку і впровадження адміністративних норм, які б відповідали всім сучасним викликам українського суспільства. Констатовано, що в соціальних цінностях яскраво проявляється зв'язок суспільства і окремого індивіда, адже, з одного боку, соціальні цінності є інструментами суспільства, за допомогою яких відбувається об'єднання устремлень і зусиль багатьох різних людей (нерідко переважної більшості суспільства), а з іншого, соціальні цінності орієнтують індивіда, допомагають йому визначитись із своїм світоглядом і своєю життєвою позицією. З'ясовано, що соціальні цінності є суперечливими (це невід'ємна їх ознака), а тому проблеми з їх оцінкою та використанням на практиці (в якості орієнтирів майбутньої діяльності) виникають не тільки у окремого індивіда, а й у суб'єкта нормотворчої діяльності, який розробляє норми адміністративного права. Доведено, що соціальна цінність має суб'єктивно-об'єктивну природу: а) більшість загальносоціальних цінностей не піддаються сумніву і є еталонними для людей, в тому числі і для суб'єкта нормотворчої діяльності (об'єктивна ознака); б) велика частина ідей та предметів матеріального світу набувають статусу соціальної цінності лише після їх оцінки з боку індивіда, соціальної групи чи суспільства загалом (суб'єктивна ознака); в) соціальні цінності є віддзеркаленням свідомості людей (суб'єктивна ознака). Суперечливість соціальних цінностей та той факт, що вони є результатом оцінки ідей та предметів матеріального світу українським суспільством, можуть негативно позначатись на процесі цілепокладання норм адміністративного права, особливо, коли в

суспільстві існує дисбаланс, по-перше, між шкалою соціальних цінностей, які пропонує своєму суспільству держава, та шкалою цінностей безпосередньо українського суспільства, по-друге, між шкалами цінностей великих соціальних груп в Україні. Тому одне із основних завдань нашої країни це збереження балансу як у першому, так і в другому випадках.

Ключові слова: соціальні цінності, властивості соціальних цінностей, шкала соціальних цінностей, норми адміністративного права, механізм цілепокладання норм адміністративного права.

Kantor N.Yu. PROPERTIES OF SOCIAL VALUES THAT PREVENT THE IMPLEMENTATION OF THE MECHANISM OF GOAL-SETTING NORMS OF ADMINISTRATIVE LAW

The article analyzed the properties of social values that prevent the implementation of the goal-setting mechanism of administrative law norms. It has been established that in the scientific literature you can find many opinions regarding the positive influence of social values on the process of goal setting of legal norms in general and administrative law norms in particular. However, certain properties inherent in social values have a harmful effect and complicate the development and implementation of administrative norms that would meet all the modern challenges of Ukrainian society. It was established that the connection between society and an individual is clearly manifested in social values, because, on the one hand, social values are tools of society, with the help of which the aspirations and efforts of many different people (often the vast majority of society) are united, and on the other on the other hand, social values guide the individual, help him determine his worldview and his position in life. It was found that social values are contradictory (this is their inherent feature), and therefore problems with their evaluation and use in practice (as guidelines for future activity) arise not only for an individual, but also for the subject of rule-making activity, which develops norms of administrative law. It has been proven that social value has a subjective-objective nature: a) most general social values are not open to doubt and are benchmarks for people, including for the subject of rule-making activity (objective sign); b) most of the ideas and objects of the material world acquire the status of social value only after their assessment by an individual, social group or society in general (subjective feature); c) social values are a reflection of people's consciousness (subjective feature). The contradiction of social values and the fact that they are the result of the evaluation of ideas and objects of the material world by Ukrainian society can have a negative impact on the process of goal setting of administrative law norms, especially when there is an imbalance in society, firstly, between the scale of social values that it offers to its society, the state, and the value scale of the Ukrainian society itself, and secondly, between the value scales of large social groups in Ukraine. Therefore, one of the main tasks of our country is to maintain a balance in both the first and second cases.

Key words: social values, properties of social values, scale of social values, norms of administrative law, mechanism of goal setting of norms of administrative law.